

Romanda Birinci Dünya Savaşı The First World War in the Novels

Bilge Ercilasun*

Özet

Türk edebiyatında tarihî romanda 1990'dan sonra bir artış görülmektedir. 2000'li yıllardan itibaren tarihî roman yazımı daha büyük bir boyuta ulaşmıştır. Bazı romanlarda Birinci Dünya Savaşı ve devir ele alınmış, birçoklarında da savaşın cereyan ettiği cepheler konu edilmiştir. Bunlar arasında en önemlileri Çanakkale ile Sarıkamış cepheleridir. Çanakkale Savaşı ile ilgili romanların sayılarının 60'ı bulunduğu, Sarıkamış Harekâtı ile ilgili romanların sayılarının ise 25 civarında olduğu söylenebilir. Yazıda Birinci Dünya Savaşı üzerine yazılmış romanlardan örnekler verilmiştir. Ayrıca üç roman da ele alınıp incelenmiştir. Bu romanlar şunlardır: 1. 58 Gün, Mustafa Kemal ile Filistin'den Anayurdun Dağlarına, Mustafa Yıldırım, 2. Azap Günlerinde Harput-Yemen-Sarıkamış, Zekeriyya Bican, 3. Paylaşılamayan Topraklar, M. Talât Uzunyaylalı.

Anahtar Kelimeler: Belgesel roman, tarihî roman, Çanakkale, Sarıkamış, Mustafa Kemal, Filistin, Ermeniler.

Abstract

There is an increase in the amount of the historical novels in Turkish Literature since 1990. This increase has accelerated during the 2000s. Some of these novels are on the World War I era, and some of them focus on the individual fronts of the war. Çanakkale and Sarıkamış fronts are the most important ones among these fronts. There are around 60 novels on the Çanakkale front, and some 25 novels on the Sarıkamış front. This article focuses on the WWI novels in the Turkish Literature. Especially three novels are evaluated in detail. These novels are as follows: 1. 58 Gün, Mustafa Kemal ile Filistin'den Anayurdun Dağlarına (58 Days – From Palestine to the Homeland together with Mustafa Kemal), Mustafa Yıldırım, 2. Azap Günlerinde Harput-Yemen-Sarıkamış (Harput-Yemen-Sarıkamış: Painful Days), Zekeriyya Bican, 3. Paylaşılamayan Topraklar (Lands That Cannot be Left), M. Talât Uzunyaylalı.

Key words: Documentary novel, historical novel, Çanakkale, Sarıkamış, Mustafa Kemal, Palestine, Armenians.

Birinci Dünya Savaşı, Türk tarihinin en acı dönemlerinden biridir. Çok geniş bir alanda, çok farklı coğrafyalarda cereyan eden bu savaş, aslında Türkler için on yıllık bir savaşın sadece dört yıllık bir bölümüdür. Bu mücadele, 1911'de Trablusgarp savaşı ile başlamış, İstiklal Savaşı ile sona ermiştir.

Edebiyat bir milletin devamlılığını sağlayan, kimliğini oluşturmasına yardımcı olan, istiklal ve hürriyetini pekiştiren en etkili sanat dallarından biridir. Toplumun hayatını tehdit eden bunalımların, yıkıntıya ve yok oluşa sebep olan savaşların, Türk varlığını ve kimliğini tehdit eden, hatta yok etmeyi amaçlayan saldırıların, edebiyata aksetmemesi düşünülemezdi.

* Prof. Dr., Hacettepe Üni., Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden Emekli, e-mail:bercilasun@gmail.com

Gaz

Akademik
Bakış
247
Cilt 7 Sayı 14
Yaz 2014

Bütün bunlara rağmen Birinci Dünya Savaşı yıllarını da içine alan bu on yıllık dönem, Türk edebiyatında uzun yıllar yankı bulmamıştır. Halide Edip, Yakup Kadri ve devrin diğer yazarları, bu yıllarda yaşadıkları olaylardan yola çıkarak romanlarında Millî Mücadele yıllarını işlemişler, Falih Rıfkı Atay gibi bazı yazarlar hatıralarını yazarak bu devrin ayrıntılarını kaleme almışlar, savaşlara bizzat katılanlar da (Ali Fuat Cebesoy, İsmet İnönü, Kâzım Karabekir gibi) daha sonra hatıralarını yazarak devrin ayrıntılarını, olayları ve kendi görüşlerini ortaya koymuşlardır.

Bu on yıllık dönemin edebiyatta yeterince işlenememesi konusunda birçok sebep sayılabilir. Şimdiye kadar ileri sürülen başlıca sebep, roman türünün Türk edebiyatında henüz çok yeni olması, gerektiği kadar gelişme gösterememesiydi. Ben bunun, kısmen doğru gibi görünse bile yegâne faktör olmadığı, psikolojik faktörleri de hesaba katmak gerektiği görüşündeyim. Büyük bir yangından çıkmış, trajik bir yıkım yaşamış bir toplum, hürriyetine kavuştuktan sonra, varlığını sağlıklı bir şekilde sürdürebilmek için, yaşadığı kötü olayları unutmak, hafızasından silmek isteyebilir. Bu süre zarfında yaşanan hadiselerin çok acı olması, henüz çok taze bir şekilde hafızalarda yer etmesi, insanın direncini kırabilir, çalışmasını ve ilerlemesini engelleyebilirdi. Adaletsizliğin, haksızlığın ve zulmün yarattığı olumsuz duygular, insanın önce manen, sonra da maddeten yıpranmasına yol açabilirdi. Nitekim Cumhuriyet'in ilk yıllarında geriye bakmama, olanları hatırlamama, kötü olayları unutmak isteme, sadece ileriye bakma düşünceleri, sık sık dile getirilmiştir. Bu arada Millî Mücadele'nin ve İstiklal Savaşı'nın, yeteri kadar olmasa da, edebiyatımızda romanlara ve hikâyelere konu olduğunu açıkça görmekteyiz.

Tarihî roman türünde, 1990'dan sonra artma görülmüştür. 2000'li yıllardan itibaren bir patlama yaşandığını söylemek mümkündür. Yazarlar savaşların her cephesiyle ayrı ayrı ilgilenererek bu konuda romanlar kaleme almaktadırlar. Bunlardan Birinci Dünya Savaşı'nı konu edinen romanları şöyle gruplandırabiliriz:

1. Çanakkale Savaşı ile İlgili Romanlar:

Son yıllarda en çok üzerinde durulan konulardan biri olmuştur. Tespitlerimiz göre Çanakkale Savaşı'nı konu alan romanların sayısı 60 civarındadır. Aşağıda birkaçının adları verilmiştir:

- *Gelibolu Uzun Beyaz Bulut*, Buket Uzuner, Everest Yayınları, 20. Baskı, İstanbul 2004, 323 sayfa.
- *Diriliş Çanakkale 1915*, Turgut Özakman, Bilgi Yayınevi, Ankara 2012, 688 sayfa.
- *Çanakkale Yanarken*, Yılmaz Gürbüz, İleri Yayınları, İstanbul 2013, 592 sayfa.
- *Ve Çanakkale Geldiler*, Mustafa Necati Sepetçioğlu, İrfan Yayınevi, 12. Baskı, İstanbul 2006, 339 sayfa.
- *Ve Çanakkale Cördüler*, Mustafa Necati Sepetçioğlu, İrfan Yayınevi, 12. Baskı, İstanbul 2006, 490 sayfa.
- *Ve Çanakkale Döndüler*, Mustafa Necati Sepetçioğlu, İrfan Yayınevi, 12. Baskı, İstanbul 2006, 346 sayfa.

Görüş

Akademik
Bakış

248

Cilt 7 Sayı 14
Yaz 2014

- *Nisanın İki Günü*, Tufan Gündüz, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2011, 208 sayfa.
- *57. Alay Çanakkale*, İsmail Bilgin, Timaş Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2010, 432 sayfa.
- *Çanakkale'ye Gidenler*, İsmail Bilgin, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2012, 351 sayfa.
- *Gelibolu Yenilmezlerin Yenildiği Yer*, İsmail Bilgin, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2012, 400 sayfa.
- *Safiye Hüseyin Çanakkale'nin Kadın Kahramanı*, İsmail Bilgin, Timaş Yayınları, İstanbul 2013, 240 sayfa.
- *Komutanların Yazgısı Orada Herkes Ölüyor*, Leyla Yıldırım, Gita Yayınları, İstanbul 2000.
- *Komutanların Yazgısı Git Ama Sakın Ölme*, Leyla Yıldırım, Gita Yayınları, İstanbul 2000, 683 sayfa (Çanakkale Savaşı'na Dair Masalsı Bir Roman-iki kitap takım).
- *Rüzgârı*, Selma Fındıklı, Remzi Kitabevi, İstanbul 2009, 267 sayfa (romanda vaka zamanı 1909-1943. Kitap dört bölümden meydana geliyor. En büyük bölüm Çanakkale Savaşı'na ayrılmış. Kitap Mustafa Kemal Atatürk'e ve Çanakkale'de çarpışan askerlerimize ithaf edilmiş).
- *Gelibolu Cehenneminden Mektuplar-Buz Yarası*, Hakan Gezik, Paraf Yayınları, İstanbul 2013, 328 sayfa.

2. Sarıkamış Harekâtı ile İlgili Romanlar:

Son yıllarda yoğun şekilde işlenen muharebelere biri de Sarıkamış Harekâtıdır. Sarıkamış'la ilgili romanların sayısının 25 civarında olduğunu söylemek mümkündür. Bir kısmı şunlardır:

- *Soğuk Cennetin Çocukları*, Eşref Özoğulları, Dergâh Yayınları, İstanbul 2009, 656 sayfa.
- *Sarıkamış Beyaz Hüznü*, İsmail Bilgin, Timaş Yayınları, İstanbul 2011, 297 sayfa.
- *Sarı Sessizlik-Sarıkamış 1914*, Cihangir Akşit, Doğan Kitap, İstanbul 2009, 390 sayfa.
- *Sarıkamış (Bir Destandır-Bu Destanın Bilinmeyen Öyküsü)*, Teoman Alpaslan, Kamer Yayınları, İstanbul 2013, 325 sayfa.
- *Allahüekber Şehitleri*, Alper Erzurumlu, Ferfir Yayınları, İstanbul 2011, 232 sayfa.
- *Sarıkamış-Kor Yüreğim Kar Altında*, Kemalettin Çalık, Yakın Plan Yayınları, İstanbul 2011, 264 sayfa.
- *Sarıkamış: Allahü Ekber Dağları*, Şerife Balkaş Gülseçgin, Parşömen Yayınları, İstanbul 2013, 352 sayfa.
- *Kar Çiçekleri: Bir Sarıkamış Romanı*, Füsun Topsever, Nefti Yayınları, İstanbul 2009, 198 sayfa.
- *Sarıkamış Kar Bozgunu*, Halide Alptekin, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul 2011, 286 sayfa.

3. Diğer Cepheleri Konu Alan Romanlar:

Bu cepheler şöyle sıralanabilir: Galiçya, Filistin, Yemen, Doğu Anadolu.

- *57. Alay Galiçya-Ölümsüz Alayın Öyküsü*, İsmail Bilgin, Timaş Yayınları, İstanbul 2009, 348 sayfa.
- *57. Alay Filistin Susuz Aslanlar*, İsmail Bilgin, Timaş Yayınları, İstanbul 2011, 260 sayfa.
- *Medine Müdafaaası-Çöl Kapları Fahrettin Paşa*, İsmail Bilgin, Timaş Yayınları, İstanbul 2006, 256 sayfa.
- *Çöl Aslanı*, Mehmet Alperen, Karakutu Yayınları, İstanbul 2006, 208 sayfa (Fahrettin Paşa-Mekke-Medine Cephesi).
- *Buz Yarısı (Birinci Dünya Savaşı'nda Rus İşgali, Ermeniler ve Kurtuluş)*, Hakan Gezik, Dharma Yayınları, İstanbul 2005, 280 sayfa.

4. Birinci Dünya Savaşı Yıllarını da İçine Alan Romanlar:

Bu bölümde genel olarak savaşın içinde bulunduğu devri konu edinen romanlardan birkaç örnek verilmiştir. Bu romanlar çok çeşitlidir ve sayıları da fazladır. İçlerinde, doğrudan doğruya savaşı işleyen cephe romanları olduğu gibi, cephe gerisini anlatan romanlar, geniş bir zaman dilimini kapsayan devir romanları bulunmaktadır.

- *Bir Osmanlı Yazı*, Melih Esen Cengiz, Altın Kitaplar, İstanbul 2012, 400 sayfa (vaka zamanı: 1914 yılının yazı ve savaşın başlaması).
- *Yüzbaşı Mehmet Muzaffer*, Metin Soylu, Truva Yayınları, İstanbul 2012, 240 sayfa (vaka zamanı: 1916).
- *Kan ve Çiçekler*, Selçuk Kızıldağ, Sinemis Yayınları, Ankara 2007, 201 sayfa (Birinci Dünya Savaşı yılları).
- *Yorgun ve Yaralı*, Gülseren Engin, Remzi Kitabevi, İstanbul 2004, 350 sayfa (Birinci Dünya Savaşı yılları).
- *Kıskaç (Bir İmparatorluğun Sancılı Yılları)*, Ayşe Çolakoğlu, Doğan Kitap, İstanbul 2007, 162 sayfa (İstanbul, vaka zamanı: 1884-1919).
- *Balkan*, Halide Alptekin, Yitik Hazine Yayınları, İstanbul 2011, 300 sayfa (vaka zamanı: 1912-1922).
- *Rumeli'ye Veda*, Gökhan Gökçe, Kaynak Yayınları, 2. Baskı, İstanbul 2011, 255 sayfa (vaka zamanı: 1878-1924).
- *Saray Meydanı'nda Son Gece*, Selma Fındıklı, Remzi Kitabevi, 2. Baskı, İstanbul 2000, 159 sayfa (vaka zamanı: 1906-1919).
- *Selânik'ten İzmir'e (Zübeyde Hanım ve Mustafa Kemal)*, Yılmaz Gürbüz, Elips Yayınları, Ankara 2010, 634 sayfa (vaka zamanı: Mustafa Kemal'in Manastır Askerî İdadisine başladığı yıl - İzmir'den Ankara'ya hareket ettiği tarih 18 Şubat 1923).
- *Savaş ve Ayrılık (Balkan Savaşları'nın 100. Yılında Savaş ve Göçün Romanı)*, Ramis Çınar, Truva Yayınları, İstanbul 2012, 246 sayfa (vaka zamanı: 1909-1919).
- *Mengene Cöçmenleri*, Nermin Bezmen, İstanbul 1994 (vaka zamanı: 1892-1922).

Görüş

Akademik
Bakış

250

Cilt 7 Sayı 14
Yaz 2014

Bu yazıda Birinci Dünya Savaşı ile ilgili üç roman ele alınacaktır. Romanlardan biri üzerinde ayrıntılı olarak durulacak, diğer ikisine kısaca temas edilecektir.

58 Gün, Mustafa Kemal ile Filistin'den Anayurdun Dağlarına, Mustafa Yıldırım, Ulus Dağı Yayınları, Ankara 2006, 550 sayfa.

Romanda 15 Eylül 1918-11 Kasım 1918 tarihleri arasında vuku bulan olaylar anlatılır. Günlük şeklinde düzenlenmiştir. Arkasında üç sayfalık bir bibliyografya bulunmaktadır. Romana yerleştirilen haritalar, krokiler ve resimler, konuyu görsel olarak takip etmeyi kolaylaştırmaktadır.

Romanda çok geniş bir coğrafyada 58 günün olayları ve yansımaları verilmektedir. Bu geniş coğrafya, parçalanmakta ve paylaşılmakta olan Osmanlı topraklarıdır. Burada asıl anlatılan, Birinci Dünya Savaşı'nın son günlerinde, Türk milletinin haksız yere uğratıldığı zulüm ve katliamdır.

Birinci Dünya Savaşı'nın son günlerinde itilaf devletleri bütün güçlerini Türklerin karşısına yığmışlar, onları yok etmek için çarpışmaktadırlar. Yazar kuvvetlerin eşitsizliğini, Hintli Remzi vasıtasıyla sorgular: İngilizler, Araplar, Avustralyalılar, Yeni Zelandalılar, Hintliler, Fransızlar, Mısırlılar, Müslümanlar, Hristiyanlar, Yahudiler bir olmuşlar, Türklere karşı savaşmaktadırlar.

Anlatıcı Irak savaşı esnasında, Birinci Dünya Savaşı'nın son aylarını hatırlar ve olayların aynen yeniden cereyan ettiğini düşünür. İhanete uğramış bir ordunun Mustafa Kemal'in kumandasında 58 günlük yürüyüşünün, hürriyetini ve bağımsızlığını kazanmak için direnişine en güzel örnek olduğuna inanmaktadır. Bunu da romanın adına koyduğu "Mustafa Kemal ile Filistin'den Anayurdun Dağlarına" ifadesiyle özetler. İstiklal Savaşı'nın ilk kıvılcımı bu 58 günde atılmıştır. Toroslara siper kazılması, toprakların yerleştirilmesi, Kilisli ve Adanalılarla yapılan bir dizi toplantı... Kıvılcım burada yanar. Kuvayı milliye hareketi buradan başlar.

Yazara göre bu, bin yıllık bir çatışmanın anlaşılmasını sağlayan bir yürüyüşdür. Karışıklığı, huzursuzluğu, menfaat çatışmalarını, toprakları ve insanları sömürmeyi, zalim ile mazlumu anlamayı ve birbirinden ayırt etmeyi sağlayan bir harekettir.

Romanda olaylar oldukça sürükleyicidir. Karakterler canlı ve sıcak bir anlatımla aksettirilmiştir. Bu özellik romana, savaşın vahşetine ve katılığına rağmen bir edebî eser niteliği kazandırmıştır. Yazar olayları yalnızca anlatmakla kalmamış, tarihin tahlilini ve yorumunu da yapmıştır.

İstihbarat eksikliği: Romanda üzerinde durulan konulardan biri, istihbaratın önemidir. Türk ordusunda istihbaratın eksik olduğu sık sık vurgulanır. Arapların İngilizlerle birlikte hareket etmesi ve Türk ordusunu arkadan vurmaları konusu nedense zamanında fark edilmemiş ve buna karşı tedbir alınmamıştır. İngilizlere esir düşen Fahri ise bu durumu hiç affedememektedir. Olanları de-

Gazi

Akademik
Bakış

251

Cilt 7 Sayı 14
Yaz 2014

vamlı gözden geçirir. Üzerinde düşünür. Bu sıkıntıyı üzerinden atamaz. Çünkü, zamanında olacakları görememek hazmedilecek, başışlanacak bir şey değildir.

Romanda üzerinde durulan diğer bir iletişim eksikliği de, Türklerle Almanlar arasında yaşanmaktadır. Türkler, Almanları kendi ordularına komutan yaptıkları halde, onların yaptıklarından ve yapacaklarından haberdar değildirler. Almanlar İngilizlerle ateşkes istemiş, savaşı bitirmişlerdir. Bundan Türk birliklerinin haberi yoktur. Bundan dolayı Almanların birkaç şekilde Türk ordusuna zararı dokunmuştur. Hem askerlerini ve kumandanlarını pasif davranışa sürüklemişler, hem Alman hattında olan müttefik kuvvetlerin Arabistan'a yığılmasına sebep olmuşlardır. Olaylar: Romanda ele alınan, 58 günde cereyan eden hadiselerin tamamı, büyük önem taşımaktadır. Burada iki olaya temas edilecektir.

Bu olaylardan biri 25 Ekim 1918 tarihinde biri İstanbul'da, diğeri Halep'te cereyan etmiş olan İngiliz saldırısıdır. Pilot Fazıl, İstanbul'u bombalamaya gelen beş İngiliz tayyaresini tek başına durdurur. Aynı tarihte Mustafa Kemal, bir savunma hattı kurarak düşmanın Halep'e girmesine engel olur. Romanda bu durum, hem ayrı ayrı tafsilatıyla anlatılmış, hem de Mustafa Kemal'in ağzından bir kere daha ifade edilerek vurgulanmıştır.

Aynı gün Halep'te İngilizler Mustafa Kemal'in askerleri tarafından durdurulur. "Onları şaşırtan yalnızca askerlerin ve Haleplilerin direnci değildi. Filistin'de, Basra'da, Amara'da, Bağdat'ta on binlerce kayıp ve yüz binden fazla esir vererek dağılan bir ordunun birdenbire toparlanıp olağanüstü bir hırsıyla savaşıma karar vermiş olmasıydı." (s. 360).

İngiliz kuvvetleri ve aşiret kuvvetleri Hama ve Humus'a doğru çekilirler.

Ele alınacak diğer bir olgu Mondros Mütarekesi'nin toplum üzerindeki etkileridir. Romanda Mondros Mütarekesi'nin şartlarının ağırlığı ve bu mütarekenin, insanlar üzerindeki etkileri de işlenmiştir. Mütareke halkta büyük bir infial uyandırmıştır. İstanbul'da, Çanakkale'de, İzmir'de, İskenderun'da yansımaları gösterilir. Bunlar arasında en acısı Çanakkale'nin teslim edilmesidir.

Mütareke şartları hızla uygulanmaya başlanmıştır. İşgal kuvvetleri mütareke şartlarını uygulamakta acele etmektedirler. Çünkü Mustafa Kemal Paşa'nın İskenderun bölgesinde bir müdafaa hattı kurmakta olduğunu haber almışlardır. Bu ise, Türk ordusunun toparlanması demektir. Ordunun toparlanmasına fırsat vermeden mütareke hükümlerini uygulamak isterler.

Bu, kötü bir durumdur. Bu durum romanda vurgulanarak belirtilmiştir. 10 Kasım 1918 tarihinde işgal kuvvetleri Çanakkale'ye gelirler. Mütareke hükümlerine göre ordu terhis edilmiştir. Subaylar ve aileleri rıhtımda toplanmış, kendilerini İstanbul'a götürecek vapurları beklemektedirler. Tam o sırada işgal kuvvetleri Çanakkale Müstahkem Mevki Kumandanlığını teslim alırlar. Müslüm ve Tahsin kızgın ve öfkelidirler. Yolcularla ve halkla konuşurlar. Herkes öfkesini ve üzüntüsünü belirtmektedir. Köylülerin olduğu yerden bir kadın ağlamaklı bir çığlıkla

Gör

“-Hani Çanakkale geçilmezdi ?” diye bağıırır. Bu protestoya kimsenin verecek bir cevabı bulunmamaktadır (s. 534).

Bu durum, romanda “Çanakkale’de seslendirilemeyen acılar yaşandı” diye belirtilmiştir. (s. 527). Karakterler: Romanda, karakterlerin ruh hallerinin yansıtılması da önemli bir yer tutmaktadır. Karakterler, bir savaş romanında dikkati çekecek yoğunlukta ve biçimde, psikolojik bakımdan işlenmiştir.

Romandaki ana karakter Kumandan’dır (Mustafa Kemal). Varlığı, üstün kişiliği, toparlayıcılığı, askerlik bilgisi, sezış kabiliyeti, daima bir sonraki adımı görmesi, ileri ve uzak görüşlülüğü belirtilmiş, olaylarla ve davranışlarla ortaya konmuştur (Topları getirmesi, Toros tünellerini incelemesi, Halep’ten Kilis’e giderken otomobili durdurup dışarı çıkarak burada duralım deyip Misak-ı Milli’nin sınırlarını belirlemesi gibi). Olacakları önceden görme yeteneğiyle zamanında tedbir alabilmesi, soğukkanlı bir şekilde tehlikeli durumlara el koyup seri kararlar verebilmesi, birleştiriciliği, herkesle ilgilenebilmesi gibi özellikleri, olaylar vasıtasıyla ortaya konmaktadır. Askerler ve zabıtlar hangi seviyede olurlarsa olsunlar onu görünce rahatlamakta, huzur ve güven duygusuna kavuşmaktadırlar. Bu durum, Vecihi için de aynıdır. Komutanı trene binip gittiği için kendilerini terk edilmiş hissededen Vecihi’nin psikolojisi için de geçerlidir:

Şu ordusunu bırakıp giden trenin yarattığı ruhsal çöküntüye dayanmak zor. Aslında öfke de değil! Dizlerinin bağıını çözüveren, insanın göğsünün ta içine çöreklenen bir acı, bir kopuş... İstasyonun arkasındaki düzlükte, kalabalığın hemen sağındaki grubun arasındaki Kumandan’ı görünce rahatladı. (s. 186-187).

Romanda Kumandan’ın tabiat sevgisi de ortaya çıkmaktadır. Kumandan, ölüm-kalım şartlarında bile bir leylekle veya bir köpekle ilgilenebilmekte, yorgun ve aç iken bile bir çalı bülbülünün sesini fark edebilmektedir. İnsanlara olan yakın ve sıcak ilgisi, çocuklara şefkati ve sevgisi tasvir edilmektedir.

Romanda karakterlerin psikolojileri, bazen olaylar karşısındaki tavırları ile yansıtılmıştır. Romanın en etkileyici yerlerinden biri Kumandan’ın süvarileriyle birlikte Halep sokaklarında dolaşmasıdır. Haleplilerin Kumandan’a, süvarilerine ve dolayısıyla Türk ordusuna gösterdikleri coşkun sevgi tezahüratıdır. Romanda bu olay anlatılırken insanların psikolojileri de ihmal edilmemiştir. Kumandan ve süvarileri ile Halepliler arasındaki karşılıklı ilgi ve sevgi, romanda ustaca tasvir edilmiş, Haleplilerin duyguları bütün sıcaklığı ile ortaya konmuştur. Romanda birkaç sayfa süren bu bölümü buraya özetleyerek alıyoruz:

İngilizler, Arap kuvvetleri ile birlikte Halep’i de ele geçirmek için kuvvetlerini seferber etmişlerdi. Hücun vurucu gücü olan bir grup bedevî, Baron Oteli’ni basarlar. Tarih 16 Ekim 1918’dir. Durumu haber alan Kumandan, odasından çıkarak kırbacıyla onları dağıtır. Sonra da süvarilere haber yollar ve üstleri başları temiz, atları bakımlı olarak ertesi sabah otelin önünde hazır bulunmalarını ister.

Gaz

Ertesi sabah süvariler otelin önünde Kumandanlarını beklerler. Kumandan gelir. Onu parlak, ütülenmiş elbiseleri içinde gören zabitler gururlanmışlardır. Atına biner ve süvarileri selamlar. Atını Bab Faraj meydanına doğru sürer. Süvariler onu takip ederler. Çarşı içinden yavaş yavaş geçerler. Kaç gündür savaşlar ve çıkan karışıklıklardan dolayı iyice gerilmiş ve bunalmış halk, Kumandan'ı ve arkasındaki süvarileri görünce büyük bir sevinç içinde onları alkışlar.

Aziziye mahallesine gelirler. Meydana geldiklerinde cumbalı evlerin pencerelerindeki kepenkler birden açılır. Kadınlar ve kızlar, meydandan geçen subayları alkışlamaya başlarlar. Zabitler başlarını yukarıya kaldırarak selam verirler. Sevinmiş ve gururlanmışlardır. İçlerinden biri "Demek bizim vatan buradan başlamış!" diye mırıldanır.

Halep'in serseri yatağı da denilen en eski mahallesine girerler. Buralar korkulu yerlerdir. Süvariler merakla ve tedirginlikle etraflarına bakınırken bir müddet sonra çocuklar, sonra yaşlılar sokağa çıkarlar. Sonra da evlerden bir gürültü kopar. Türkçe Arapça bağışmakta, el sallamakta, bazıları da gül atmaktadır. Kumandan da sokaktaki yaşlıları, sağ elini göğsüne götürerek selamlar, çocuklarla konuşur. Daha sonra karşılaştığı birkaç kişiyle konuşur. Gezinti bu şekilde biraz daha devam eder. Bu hem gezinti, hem de keşiftir. Halep'teki tepeler dolaşılır. Kumandan dürbünüyle etrafa bakar ve bazı emirler verir.

Duyguları yansıtan bir başka olay da Adana Muallim Mektebi'nde yaşanır. Kumandan mektebin bahçesinde bir ağacın üstünde bir levha görür. Gece bekçisine bunun ne olduğunu sorar. Bekçi, İngiliz tayyaresinin buraya bomba attığını, üç öğrenci ile bir öğretmenin şehit olduğunu söyler ve ağacın diğer tarafındaki levhayı da gösterir. Bu da bombanın açtığı çukur için yazılmıştır. Bu levhalarda şöyle demektedir:

"Oğlum Abdülbari! Elimde tuttuğum canavar dişine benzer şu parça üç masumun şahadetine sebep oldu. Hayatın boyunca intikam almayı unutma!" (s. 430):

"Ey Türk Oğlu! Şu ağacın saye-i matemdarında açılan vahşi çukura kalb gözü ile bak! Düşmanın savurduğu ateş ve bomba yağmuru altında mekteplerinden koşarak bu ağacın yeşil kolları arasına atılan yetimcikler ve muallimleri burada yaralandılar, şehit oldular. Unutma! Öcünü al!" (s. 431).

Levhaları okuyan Kumandan, üzüntüsünü gösteremez, açığa vuramaz. Ama sözleriyle ve davranışlarıyla bekçinin ıstırabını hafifletmeye çalışır.

Romandaki olaylardan, Kumandan'ın düşüncelerinin nasıl adım adım oluştuğunu ve şekillendiğini de takip etmek mümkündür. Burada bir başka olaydan söz edilecektir. Mondros Mütarekesi'nde bahsedilen Suriye, Irak, Klikya denilen yerlerin sınırları açık ve net değildir. Kumandan bu yerleri İngiliz Atlası üzerinde görmek ister ve bölgedeki Amerikan Koleji'ne gider. Orada atlasları ve bütün coğrafya kitaplarını inceleyen Kumandan çok sinirlenir. Çünkü

Gör

İngiliz haritalarında Suriye, Irak, Klıkya denilen yerlerin çok geniş olduğunu, Anadolu şehirlerinin pek çoğunu içine aldığını görmüş ve bir mütarekename ile bütün azınlıklara devlet olma yollarını açtıklarını anlamıştır. Arabaya binince yabancı okulların Türkiye’de altmış yıldan beri faaliyet gösterdiklerini hatırlatır ve Osmanlı Devleti’nin bütün bunlara karşı hiçbir şey yapmadığını, hiç hazırlığı olmadığını belirtir (İşte bütün bu tecrübeler, Mustafa Kemal’in Cumhuriyet’ten sonra eğitimin her seviyesi için ders kitapları yazdırmasının başlangıcı niteliğindedir).

Kumandan’ın 58 gün içinde yaptığı faaliyetler, İstiklal Savaşı’nın hazırlıklarının bu günlerden başladığını göstermektedir (Toroslara siper kazdırması, Kilislilerle ve Adanalılarla direniş konusunda konuşması, birtakım insanları, köyleri dolaşmak ve köylüleri teşkilatlandırmak için görevlendirmesi gibi).

Romanda diğer karakterlerin de psikolojileri belirtilmektedir. Olayların, karakterler üzerindeki yıkıcı tesirlerine işaret edilmektedir. Genellikle kötü bir durum, olumsuz bir haber, yüz solmasıyla belirtilmiştir. Miralay Sedat Bey’in yüzünde sık sık görülen solgunluk, hastalıktan değil olumsuz haberlerden dolayıdır. Bu durum, Kumandan tarafından fark edilir ve ifade edilir. Romanın sonuna doğru Sedat Bey’in yüzündeki solgunluk artar. Mondros Mütarekesi dosyasının gelmesi, İstanbul’dan üst üste gelen telgrafların taşıdığı olumsuz şartlar, bu solgunluğun sebepleridir.

Romandaki bütün karakterler, estetik bir varlık olan tabiata karşı duyarlıdır. Olağanüstü savaş şartlarında, tepelerindeki tayyareler bombalar yağdırırken, günlerce aç ve susuz bir şekilde yürürken onlar yine de bir leyleği, bir çalı bülbülünü fark ederler. Roman, hacı baba da denilen yaşlı leyleğin Seydi Beşir esir kampı önünde ölmesiyle sona erer.

Romanda karakterlerin psikolojileri alay, ironi, tezat gibi ifadelerle belirtilir. İçinde buldukları ölüm-kalım şartlarında bile şakalar yaparlar, ölümcül olayları alaya alarak olumsuz tesirlerini yok etmeye çalışırlar. Aclun dağlarında günlerdir aç kalan subayların kendilerini Pera’da farz etmeleri, balık yiyip rakı içtiklerini hayal etmeleri gibi... (s. 128-129).

İçinde buldukları trajik duruma olan tepkiler, duygularla yansıtılır. Bunlar alay, ironi, öfke gibi çok çeşitli ve karmaşık duygulardır.

Karakterlerin en sık içinde buldukları hallerden biri de öfkedir. Roman da öfke, iki şekilde ortaya konur. Bunlardan biri küfür veya sövme, diğeri tekme atmadır. Karakterler, içinde buldukları durum karşısında, bir çalıya, bir tenekeye, bir taşa tekme atarak öfkelerini veya isyan duygularını ifade ederler. Romanın sonuna doğru Mondros Mütarekesi’nin imzalandığı ve uygulanmaya başladığı günlerden itibaren bu iki davranış (tekme atma ve küfretme), karakterlerin yaygın davranış şekli hâline gelir. Bu öfke bazen şiddetli bazen de alayla karışık bir ifade şekline bürünür. Doktor Hüsnü ile Mümin’in şu konuşmasında olduğu gibi:

Gazi

Akademik
Bakış

255

Cilt 7 Sayı 14
Yaz 2014

Doktor Hüsnü, Bahriye zabiti Mümin'in bacağına muayene etmektedir. Mütarekenin imzalandığını, İstanbul'dan bir heyetin Mondros'a gittiğini bilmekteyler. Ateşkesin şartlarını merak ederler. İkisi de bu konuda bir şey bilmez. Fakat mütareke şartlarının Osmanlı Devleti'nin lehine olmadığını hissetmektedirler. Bu durum, onları hırslandırır. Öfkelerini içlerinde hapsetmeye çalışsalar da tavırlarına ve sözlerine bu öfke yansır. Ayrılırken Mümin, Doktor Hüsnü'ye şöyle der:

"-Hadi ben gidiyorum! İskelede bekliyorlar, yol uzun! Malum ya vatani bekliyoruz."

"Doktor Hüsnü onun son sözündeki ince öfkeyi" anlamıştır. Arkasından seslenir:

"-Yolun açık olsun! Vatan kalırsa bizi de çağır, biz de bekleyelim." (s. 410).

Öfke ve tenkitler bazen ince alaylarla ve ironi ile belirtilir.

Kitapta çeşitli davranış şekilleri ortaya konulmaktadır. Kararlı ve cesur, dürüst davranışların yanında korkak ve şahsiyetsiz, bilinçsiz ve şaşkın davranışlar da yer almaktadır. Bu yüzden işgal planı her şehirde farklı cereyan eder. Çanakkale'de yalnızca emirleri uygulayıp İstanbul'dan gelen iki telgrafla şehri hemen işgal kuvvetlerine teslim eden zihniyetin yanında, İskenderun'da Hüseyin Hüsnü ile Ahmet Halit'in kararlı ve cesur hamleleri de ortaya konmuştur. Hüseyin Hüsnü ile Ahmet Halit'in tavırları, İskenderun'u işgal etmeye gelen İngiliz Binbaşının ruh hâlini değiştirmiş, gerilemesine ve şaşkınlaşmasına sebep olmuştur. Romanda bu durum "sesi, ne diyeceğini bilemeyenlerin şaşkınlığını yansıtmaktadır" cümlesiyle verilmiştir.

Yazar diplomatik inceliklere de dikkat çekmektedir. Mondros mütarekesinin görüşülmesi esnasında İngiliz Amiralinin Türk heyetine tepeden bakışı, düşüncelerini anlamak için onları dikkatle süzmesi, heyettekilerin çaresiz ve şaşkın görüntüleri, okuyucuyu çeşitli ve birbirinden farklı ruh hâlleri karşısında düşündürmektedir.

Yazar sık sık tezada başvurmuştur. Tezatlara en önemlisi, yapılan muharebelerle mütareke şartları arasındaki tezattır. Türk ordusunun çok çeşitli cephelerde dört yıl müddetle kahramanca çarpışması ile onlara dayatılan mütareke şartları ve işgal planı birbirine zıttır. Savaşla teslim edilmeyen yerlerin, bir mütareke ve birkaç imza ile direnç göstermeden teslim edildiği belirtilir. Bu durum, romanda tekrar tekrar dile getirilir. Okuyucunun her okuyuşta içini acıtan bu durumun, yazar tarafından özellikle vurgulandığı düşünülebilir. Çünkü durumun vahameti, ancak böyle (tekrarlar ve karşılaştırmalar yapılarak) anlaşılacaktır.

Romanda yer yer alaylı ifadeler kullanılmıştır. Özellikle işgal kuvvetlerinin gemileri, alaylı bir anlatımla tasvir edilmektedir. Düşman gemileri veya zırhlıları, torpidoları "gölge" ve "karanlık" kelimeleriyle tasvir edilir. "Beliriveren gölge", "büyüyen karanlık" gibi... (Bu ifadelerde, "gölge" ve "karanlık" kelimelerinin, gerçek anlamları yanında, mecazî bir ifade taşıdıkları da açıkça görülmektedir). Aşağıdaki ifadede İskenderun limanına gelen Fransız torpidosu korsan gemilerine benzetilmiştir:

Gör

“Ahmet Halit gümüş renkli denizde, baskına hazırlanan eski dönem korsan kadirgaları gibi beliriveren torpidoyu görünce, İti an sopayı hazırla, işte o hesap, diye söylenerek dışarı koştu.” (453).

Tarih anlayışı: Anlatıcı sık sık savaşların asıl sebeplerinin üstünün örtüldüğünü söyler ve asıl sebeplere dikkat çeker. Ona göre, toprağı sömürmek için savaşlar yapılmakta ve bahane olarak da kutsal sebepler ileri sürülmektedir. Bu savaşın sebebinin de oradaki toprağın varlıklarını ve zenginliklerini ele geçirmek olduğu belirtilir. Bunun anlaşılması için de tarihin ayrı ayrı değil bir bütün olarak okutulması teklif edilir. Askerî, siyasî ve iktisadî tarih bir arada okunduğu zaman ancak asıl sebeplerin ortaya çıktığı söylenir. Anlatıcı, tarihin yalnız savaşlardan ibaret olmadığını, iktisadî, siyaseti ve savaşları ayrı ayrı okumanın insanı yanılttığını, gerçek sebepten uzaklaştırdığını tekrarlar.

Azap Günlerinde Harput-Yemen-Sarıkamış, Zekeriyya Bican, Ertem Basın Yayın, Ankara 2008, 425 sayfa.

Romanda 1905 yılında çıkan Yemen isyanı ve 1915 yılında yapılan Sarıkamış Harekâtı anlatılmıştır.

Yazar, romanın gerçek kahramanlara ve olaylara dayandığını şu ifade ile belirtmektedir:

“Romanın kahramanları ve ilgili kişiler gerçek hayattan alınmış kişilerdir. Konular bir roman örgüsü içinde anlatılsalar da, aslında 1905 ile 1915 yılları arasında yaşanmış çok önemli ve ciddi olaylardır.” (s. 4).

Yazar bu olayları 1970’lerde kendi çevresinden ve yakınlarından dinlediğini, daha sonra bunları yazmaya karar verdiğini belirtiyor. Sonra bu konularla ilgili birçok belge karıştırdığını, incelemelere ve araştırmalara müracaat ettiğini, gerek kendisine anlatılanların, gerekse okuduğu kitapların aynı olayları anlattığını, yani birbiriyle uyduğuna ifade ediyor. Bunun üzerine, dinlediği ve araştırdığı bu gerçekleri yazmaya karar verdiğini, çünkü bunların unutulup gitmesine gönlünün razı olmadığını sözlerine ekliyor.

Vaka kahramanlarından biri Harputlu Musa’dır. Onun hayatı hakkında bilgi verilir ve Yemen’e nasıl geldiği anlatılır. Musa, hocadır. İlimle uğraşanlar (hocalar, öğretmenler) askere gitmekten muaf tutulmuşlardır. Ama Musa bu durumu içine sindirememiş, gitmiş gönüllü yazılmıştır. 1905’te Yemen’de İmam Yahya isyan etmiş, Türklere saldırmaktadır. İsyanı bastırmak için oraya asker gönderilmiştir. Askerler Harput’tan törenle uğurlanır. Aynı şekilde Rize’den de Yemen’e gidecek askerler, gemiyle uğurlanmışlardır. İstanbul’dan ve İzmir’den de gemiler askerle dolu olarak yola çıkmışlardır.

Ordu, bin bir güçlkle Yemen’e gelir. İsyancılarla savaşır. İsyan bastırılır ve isyancıların elebaşları kurşuna dizilir. Kumandan İzzet Paşa Şerare Meydanında bir konuşma yapar. Halk tarafından alkışlanır. Halkın Paşaya desteğini ve Osmanlıya bağlılığını gören İmam Yahya, şatosuna çekilir. Burası çok ko-

Gazi

runaklı bir yerdir. Girmenin imkânı yoktur. İmam Yahya meselesini kökünden halletmeyi düşünen İzzet Paşa, bunun kolay olmadığını anlamıştır. Durumu padişaha bildirir. Burada İmam Yahya ile değil, İngiliz, Fransız, İtalyan gibi Batılı devletlerin arkada bulunduğunu, aslında ordumuzun onlarla savaştığını anlayan padişah, şifreli bir mektup göndererek İmam Yahya ile anlaşmasını söyler. İzzet Paşa, bu durum kendine ağır gelse de, İmam Yahya'ya bazı şartlar teklif eder ve anlaşmayı sağlar.

Fakat isyanlar devam etmektedir. İzzet Paşanın emrinde Türk ve Arap birlikleri vardır. Arap birlikleri de isyancılarla birlik olmuş, İzzet Paşayı şehit etmişlerdir. 1906 ile 1914 arasında Yemen'e giden askerler, terhis olurlar ve geri dönerler. Aslında Yemen'e gidenlerin yüzde sekseni geri gelememiştir. Musa ile Yaşar da on yıldır askerdirler. Artık terhis edilirler. Evlerine dönerken Elazığ'da yeni birliklerin oluşturulduğunu görürler. Çünkü yıl 1914'tür ve Birinci Dünya Savaşı çıkmıştır. Musa, Sarıkamış'a gitmek üzere tekrar savaş birliklerine katılır.

Tarih, 17 Ekim 1914'tür. Askerin üzerindeki kıyafetler kışa uygun değildir. Ayaklarındaki çarıklar parçalanmıştır. Üstlerinde yazlık kıyafetler vardır. İstanbul'dan gemilerle kışlık giyecekler gönderilmiş, fakat üç gemi de Ruslar tarafından batırılmıştır. Bunlar Bezmiâlem, Mithatpaşa ve Bahriahmer adlı gemilerdir.

Ertesi gün kar başlamıştır. Akşam vakti ordugâha girerler. Fakat kışlık kıyafetler ve yiyecekler yollarda kalmış, zamanında yerine ulaşamamıştır. Nihayet ihtiyaçlara kısmen de olsa çözüm bulunur. Amansız bir savaş başlar. Musa'nın yanında sevdikleri, hemşerileri gençler birer birer şehit olmaktadır.

Bir sürü yanlış işler yapılmakta, yanlış kararlar verilmektedir. Bu yüzden Türk ordusu çok zarar görmektedir. İki Türk birliğinin birbirine ateş açması da bunlardan biridir. Tabii ki bütün bunlar, plansızlıktan ve hazırlıksızlıktan ileri gelmektedir. Bütün bunlara Musa çok üzülür. Savaş boyunca hatalar devam eder. Kayıplar, ölümler artar. Cephaneleri azdır. Erzak temin edemezler. Askerin önemli bir kısmı daha savaşmadan dağlarda donmuştur. Doğru dürüst yollarını belirleyecek harita, pusula, haberleşme gibi vasıtalarından yoksundur. Bu yüzden keşfe çıkan gruplar, sık sık yollarını kaybederler. Düşman zaten telgraf hatlarını önceden kesmiştir.

Romanda, Sarıkamış Harekâtı günlük olarak ele alınmakta ve şu başlıklar altında anlatılmaktadır:

- Taarruzun Birinci Günü (22 Aralık 1914) (s. 186)
- Taarruzun İkinci Günü (23 Aralık 1914) (s. 200)
- Taarruzun Üçüncü Günü (24 Aralık 1914) (s. 221)
- Taarruzun Dördüncü Günü (25 Aralık 1914) (9. Kolordunun Kızılkilise'yi İşgali) (s. 224)
- Taarruzun Beşinci Günü (26 Aralık 1914) (9. Kolordunun Sarıkamış Taarruzları) (s. 230)

Görüş

Akademik
Bakış

258

Cilt 7 Sayı 14
Yaz 2014

Taarruzun Altıncı Günü (27 Aralık 1914) (s. 258)
Taarruzun Yedinci Günü (28 Aralık 1914) (s. 261)
Taarruzun Sekizinci Günü (29 Aralık 1914) (s. 262)

Kitapta şehitler listesi verilmektedir. Bu, 1905-1915 yılları arasında Yemen ve Sarıkamış cephesinde şehit olanların isim listesidir. Bu listenin, özel izinle Türkiye Cumhuriyeti Millî Savunma Bakanlığında alındığı belirtilmiştir. Listenin başında şu ifade bulunmaktadır: Birinci Dünya Savaşı'nda Sarıkamış, Kafkas ve Yemen Muharebelerinde Şehit Olanların Listesi (s.273-347).

Kitapta şehitler için iki ayrı liste düzenlenmiştir: Birinci listeye yazar, ulaşabildiği şehit ailelerinden aldığı bilgileri de eklemiştir. 604 kişiden ibaret olan bu liste 273-294. sayfalar arasındadır (Yazar bu konudaki çalışmalarına ve araştırmalarına devam ettiğini belirtmektedir).

İkinci liste 1520 kişiliktir ve 295-347. sayfalar arasındadır. Kitabın son bölümünde Yemen'e ve Sarıkamış'a ait fotoğraflar bulunmaktadır. (Yemen fotoğrafları: s. 349-372; Sarıkamış fotoğrafları: s. 373-420). Bu fotoğraflar, oldukça kaliteli ve renkli bir şekilde verilmiştir. Fotoğraflar ve altına konan açıklamalar, bahsedilen olaylar hakkında yeterince fikir verecek niteliktedir.

Kitabın arkasında beş sayfalık bir kaynakça bulunmaktadır. Romanda, yapı bakımından birtakım hatalar bulunmasına rağmen (olay örgüsünün zayıf olması, bazı olayların tekrar edilmesi gibi) gerçeklere önem verildiği ve tarihî olayların, bir tarih araştırmasında olduğu gibi anlatıldığı görülmektedir.

Roman belgelere dayanan tarihî bir savaş romanıdır. Romanda olaylar kronolojik olarak ele alınmış ve anlatılmıştır. Romanda üzerinde durulacak bir başka nokta, 1870'li yıllarda, Harput Valiliği de yapmış olan Hacı Ahmet İzzet Paşa'nın Osmanlı Devleti'ne bakışıdır. Padişahla konuşan Ahmet İzzet Paşa, devletin içinde bulunduğu şartları özetler ve yapılması gerekenleri belirtir.

Ahmet İzzet Paşa, padişahla konuşmasında düşmanlarımızın yıllardır büyük hazırlıklar içinde olduğunu, Rusya'nın uzun zamandır bizimle savaşmak için hazırlandığını, İngiltere'nin devrin en iyi donanmasını kurduğunu, bizim ise âlet ve teçhizat bakımından geri olduğumuzu, Balkanlarda karışıklığın ve huzursuzluğun gün geçtikçe arttığını, Anadolu'nun ihmal edildiğini, Anadolu'da ulaşımın sağlanabilmesi için düzgün ve muntazam yollar yapılması gerektiğini söylemiş, bir gün bu yollara ihtiyaç duyacağımızı da belirtmiştir.

Ayrıca Sultan Abdülaziz'le konuşup düşmanın hazırlıklarından bahsederken, Kafkaslardan ne idüğü belirsiz bir sürü adam geldiğini, yakalanıp sorgulandıkları zaman da muhacir olduklarını söylediklerini belirtiyor (s. 40).

Yukarıda özetlenen düşünceler, Ahmet İzzet Paşa'nın ne kadar ileri görüşlü ve gerçekçi olduğunu ortaya koyması bakımından değer taşımaktadır. Bundan başka Kafkaslardaki Rus sınırından gelen Ermenileri de fark ettiğini göstermektedir (*Paylaşılamayan Topraklar* romanında da bu meseleden bahsedilmektedir. Türkiye'de oturan Ermenilerin Ermeniceyi unuttukları, Rusların

Gazi

Akademik
Bakış

259

Cilt 7 Sayı 14
Yaz 2014

sınır dışı ettiği Ermenilerin, Kafkaslar yoluyla geldikleri ve Anadolu'dakilere unuttukları Ermeniceyi öğrettiklerini söylenmektedir).

Paylaşılmayan Topraklar, M. Talât Uzunyaylı, 2. Basım (1. Basım 2009), Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2011, 280 sayfa.

Romanda Ermeni meselesinin tarihçesi anlatılmış ve tahlili yapılmıştır. Yazar arşiv çalışmalarından, hatıralardan ve savaş raporlarından faydalanmıştır. Yazar, başvurduğu kaynaklardan bir kısmını önsözde açıklamıştır.

Yazar, bu romanın kendisine çok acı verdiğini, zaman zaman yazmaktan vazgeçtiğini, ancak sonra kendisini toplayarak romanı güçlükle tamamladığını belirtmiştir. Romanı meydana getirmek için, on bin sayfadan fazla belge ve arşiv vesikası okuduğunu ifade etmiştir.

Arka kapakta romanda, "1914-1922 yıllarında Doğu, Güneydoğu, Orta Anadolu illerinin ve Kafkas Müslümanlarının yaşadıkları felâketlerden bir kesit" sunulduğu ifade edilmektedir. Romanda olaylar 12 Şubat 1918 tarihinde başlar, 1918 yılının Mayıs veya Haziran aylarında biter. Olaylar Doğu Anadolu'da (Erzurum, Erzincan ve Bayburt'ta) geçmektedir.

Roman altı bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölüm (s. 9): 12 Şubat 1915 tarihinde Erzurum'a Rus ordusu girmiş, Türk ordusu geri çekilmiş, halkın bir kısmı da şehri terk etmiştir. Muhacirler yola çıkmışlar, yoğun kar yağışı altında şehri terk etmeye çalışmaktadırlar.

İkinci Bölüm (s. 51): 5 Ocak 1918 yılıdır. Her sene Noel'i kutladıkları bu günde Ermeniler, oturup konuşmaktadırlar. Bazı Ermeniler, komitacıların yaptıklarını yanlış bulurlar. Tüccar Garbis Sarkis de onlardan biridir. Ermenilerin Ruslara inanıp yanlış şeyler yaptıklarını söyler. Olayların tarihçesini anlatır. Rusların Ermenileri nasıl kandırdıklarına dair örnekler verir. Sarkis'in konuşmaları, şiddet yanlısı olan Ermeni komitacılarının işine gelmez. Çevresine tersirli olmasından korkarak onu öldürürler.

Üçüncü Bölüm (s. 101): 1917'deki Bolşevik İhtilalinden sonra Rus ordusu memleketine dönmüş, Ermeniler kalmıştır. Birkaç Rus da kalarak Ermenilerden bir ordu kurmuşlardır. Bayburt'ta Müslüman halka eziyet etmektedirler. Köyleri gezerek halkı soyarlar, işkence ve tecavüz ederler. Eziyetler büyür. 15 Şubat 1918'dir. Türklerin geleceği haberini almışlardır. Üçüncü Ordu harekete geçmiştir. Ermeniler bütün halkı Türkler gelmeden öldürmeye çalışırlar. Büyük bir katliam ve vahşet yaşanmaktadır.

Dördüncü Bölüm (s. 139): Bu bölümde de Ruslarla Ermenilerin Türklere yaptıkları anlatılmaya devam ediyor. Seyidov adlı bir Azerî genci Bakü Müslüman Cemiyet-i Hayriyyesi'ni temsilen Erzurum'da bulunmakta ve gücü yettiği kadar Türklere yapılan eziyetlere mani olmaktadır. Ermeniler, Rusların yardımıyla, şehrin ileri gelenlerini hile ile toplayıp öldürürler. Sonra da sıra halka gelir. Bu arada öldürülenler arasında Seyidov da bulunmaktadır.

Göz

Akademik
Bakış

260

Cilt 7 Sayı 14
Yaz 2014

Beşinci Bölüm (s. 189): 5 Mart 1918 tarihinde Kâzım Karabekir bölgeye gelir. Erzincan'da gördükleri vahşet herkesin kanını dondurmıştır. Erzurum'a da bu yüzden bir an evvel girmek isterler. Gece vakti Mamahatun'a varırlar. Burada büyük bir katliam yaşanmıştır. Miralay Kâzım Karabekir çok öfkelenir ve üzülür.

Ermenilerin yaptıkları katliam, romanda şöyle anlatılmaktadır: "Yollar, sokaklar, yanan evlerin içi dışı, her yan, insan cesetleriyle doluydu. Bütün evler yakılmıştı. Enkazlarından kesif bir duman yükseliyor, dumanların arasında parlayan alevler bükülerek karanlık göğü aydınlatıyordu.

Mamahatun Parkı'nın sağ tarafındaki sekiz metre derinliğindeki çukur ağzına kadar Müslüman cesediyle dolmuştu. Ölülerde balta ve kılıçla yapılmış birer haç işareti vardı. Ayrıca başsız gövdeler, kollar, bacaklar şurada burada yatıyordu. Birkaç kundak çocuğu çukurun sırt yerine kardan adam gibi dikilerek uzaktan ateş edilmek suretiyle kevgire çevrilmişti. Bir iki çocuğun, kılıç ve balta darbesiyle kafaları koparılmıştı. Ahırlardaki hayvanlar götürülmüş, evler talan edilmiş, ambarlardaki un, tohumluk arpa ve buğday ya götürülmüş ya da yakılmıştı. Kazan gibi işe yarar ev eşyalarına ateş edilerek delinmiş ve sokaklara fırlatılmıştı. Her yanda öküz, inek, koyun ve at cendekleri vardı. Sağ bırakılan birkaç inek ve öküzün ise kuyrukları, kulak ve dudakları kesilmişti. Ortada kalmış ve hâlâ kan kaybetmeye devam eden hayvanlar buldukları yerlerde titreyip duruyordu." (s. 195-196).

"Erzincan'da gördüklerinin aynısı burada da tekrarlanmıştı. Erzurum'da daha fenasını yapacakları açıldı... Miralay Kâzım Karabekir'in omuzları gördükleri karşısında haftalardır ilk kez çöktü. Yüzüne kül renkli bir perde indi. Elleri önünde çukurun başında uzun süre durdu. Askerlere yüzünü dönmedi, kıpırdamadı ve kimseyle konuşmadı." (s. 196).

Altıncı Bölüm (s. 217): Hükümet, Erzurum ve civarındaki Ermeni mezalimini araştırmak için bir heyet görevlendirmiştir. Heyetin başına Bandırma Emniyet Müdürü Abdullah Bey getirilmiştir. Abdullah Bey, daha önce Van'daki olaylarla ilgili benzer bir çalışma yapmıştır. Heyetin diğer bir üyesi Necati'dir. Sinema teknisyeni olan Necati, mezalimle ilgili fotoğrafları çekecektir. Dört kişilik heyetin diğer iki üyesi, Abdullah Bey tarafından Erzurum'dan seçilecektir.

Heyetin iki üyesi 18 Nisan 1918 tarihinde vapurla İstanbul'dan hareket ederler. Vapur Zonguldak'a uğrar, oradan kömür alır ve yola çıkar. Vapura muhacirler de binmişlerdir. Erzurum'dan kaçan insanlar şimdi evlerine dönmektedirler. Trabzon'a vapurla gelirler. Oradan yürüyerek yollarına devam ederler. Gördüklerinden, anlatılanlardan hepsi etkilenirler. Her taraf yanmış, yıkılmıştır. Açlık sefalet kol gezmektedir.

Abdullah Bey soruşturmayı yapar. Roman, Ermeni mezaliminin muhtelif karakterler tarafından ayrıntılı olarak anlatılmasıyla sona erer.

Eser, belgelere dayanılarak meydana getirilmiş bir tarihî romandır. Olaylar kronolojik bir şekilde kaleme alınmıştır. Geriye dönüşlerle 19. yüzyılın başı-

Gazi

Akademik
Bakış

261

Cilt 7 Sayı 14
Yaz 2014

na kadar gidilmiş ve hadiseler özetlenmiştir. Olayların tarihçesi verilmiş, tahlili ve yorumu da yapılmıştır. Sağlam cümlelerle ve düzgün bir ifade ile kaleme alınmıştır. Canlı ve etkileyici bir nitelik taşır.

Sonuç

Tarihî romanlar, tarihin gelecek nesillere aktarılmasını sağlayan önemli eserlerdir. Romanların temelini kurmaca ve kurgu olduğu, tarihin ise gerçeğe ve gerçek olaylara dayandığı ileri sürülebilir. Ve bu sebepten romanlara itiraz edilebilir. Aristo'ya göre kurmaca yani sanatçının yarattığı eser, gerçekten çok daha tesirlidir. Çünkü tarihçi gerçeğe, yani olmuş olana dayanır, sanatçı ise olabilir olanı kullanır. Sanatçı, bu olabilir olanı (yani kurmacayı), öyle bir düzenler ve sıraya koyar ki bu, neredeyse ilmî bir genellik taşır (Moran 1974: 24). Bu yüzden sanat eserleri, tarihten ve tarihî gerçeklerden daha fazla etkili olurlar. Toplum üzerindeki etkileri kalıcı olur. Buna pek çok örnek gösterilebilir. Pek çok millet, Türkler aleyhinde yazdıkları romanlarla, tiyatro eserleriyle kendi toplumlarını Türk milletine düşman etmişlerdir. Bu gerçeği Ali Canip de tekrarlamakta ve Byron'un bir tek eserle (*Child Harold'un Seyahati* adlı eseriyle) bütün Batı âlemini Türklere düşman ettiğini söylemektedir (Yöntem 1911: 102).

Yukarıda ana hatlarıyla ortaya konmuş olan üç roman hakkında, daha söylenecek pek çok şey vardır (ortaya koydukları bilgiler, anlattıkları gerçekler, olaylar ve olayların kahramanları, temsil ettiklerin tarihî şahsiyetler gibi). Şimdilik belgesel nitelik taşıdıklarını, cepheleri, yani sıcak savaşı konu alan romanlar olduklarını belirtmekle yetinelim. Belgesel romanlarda tarihî gerçeklere doğrudan doğruya ulaşmak mümkündür. Ayrıca bu tarz eserler çoğunlukla faydalandıkları kaynakları belirtmektedirler. Okuyucu bu kaynaklara kolaylıkla ulaşabilir ve olayların gerçek olup olmadığını kontrol edebilir.

Türk edebiyatında tarihî romanlar yazılmaya devam edecek ve yeni nesiller bu yolla Türk tarihindeki gerçeklere doğrudan veya dolaylı olarak ulaşabileceklerdir.

Kaynaklar

BİCAN Zekerriyya. *Azap Günlerinde Harput-Yemen-Sarıkamış*, Ertem Basın Yayın, Ankara 2008, 425 sayfa.

MORAN Berna. *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, Cem Yayınevi, İstanbul 1974.

UZUNYAYLALI M. Talat. *Paylaşılamayan Topraklar*, 2. Basım (1. Basım 2009), Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2011, 280 sayfa.

YILDIRIM Mustafa. *58 Gün, Mustafa Kemal ile Filistin'den Anayurdun Dağlarına*, Ulus Dağı Yayınları, Ankara 2006, 550 sayfa.

(YÖNTEM) Ali Canip (Yekta Bahir imzasıyla). "Sanat ve Edebiyat, Millî Edebiyat Meselesi", *Genç Kalemler*, Cilt 2, Sayı 6, 25 Haziran 1327/1911 (Latin harfli yayın: İsmail Parlatır-Nurullah Çetin, Genç Kalemler Dergisi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999).

Genç

Akademik
Bakış

262

Cilt 7 Sayı 14
Yaz 2014